

REFORMKORI ROKONSÁGKERESŐK

Reguly Antal tudományos teljesítménye önmagában is kiemelkedő – de még különösebb jelenségnek tűnik, ha megvizsgáljuk, hogyan viszonyult a korabeli Magyarország közhangulatához. Az 1825–27-es országgyűléstől az 1848-as forradalomig terjedő időszakot reformkornak nevezi a magyar történetírás. Reguly Antal beleszületett a magyarság történetének ebbe a nagyon aktív, pezsgő időszakába.

A reformkor közvéleményének felfokozott érdeklődése a magyar nép és a magyar nyelv iránt nem volt előzmény nélküli. A reformkort megelőzte a magyar nemzet öntudatra ébredésének időszaka. Ez Mária Terézia uralkodása alatt (1740–1780) bontakozott ki, majd folytatódott II. József idején is (1780–1790). Áttekintésünket ezzel a korszakkal kell kezdenünk. A XVIII. században megjelentek nyomtatásban a magyar krónikák: 1746-ban Anonymus *Gesta Hungarorum*, 1781-ben pedig Kézai Simon krónikája. Közben pedig felfedezték és kiadták a Julianus keleti utazásairól szóló jelentést (1748). A XVIII. század a török uralmat követő konszolidáció időszakaként is jellemezhető. A vármegyei közigazgatásban ekkor vált alapművé, a bírósági ítélezés példatárává Werbőczy István Tripartituma. Ez a mű Kézai krónikájára hivatkozva hirdette a hunmagyar rokonságot.

Nem volt még vagy-vagy...

Történt még egy érdekes fejlemény is: megérkeztek az első hírek Magyarországra a magyar nyelv északi rokonairól. Sajnovics János 1769–70-ben a lappföldön járt, és megállapította, hogy „a magyar és a lapp nyelv azonos” (*Demonstratio...*, 1770). Gyarmathi Sámuel pedig Göttingenben megírta „a magyar és a finn eredetű nyelvek” hasonlóságát bizonyító művét (*Affinitas...*, 1799). Minden adott volt tehát, hogy a magyarság eredetét immár tudományos vizsgálat tárgyává tegyék. Eleinte nem merült föl az a kérdés, amit napjainkban minden nap, úton-útfélen

„Magyari romai közel a Kuma vízéhez” (SZERELMEY MIKLÓS: MAGYAR HAJDAN ÉS JELEN ÉLETHŰ RAJZOLATOKBAN MAGYARÁZÓ SZÖVEGGEL. PEST, 1847.)

föltesznek a magyar őstörténet kutatóinak: hunok vagyunk vagy finnugorok? Pray György *Dissertationes historico-criticae in Annales veteres Hunnorum* (1774) című művében úgy vélte, hogy a hunok is a finnugor népek leszármazottai. Ugyanakkor Mária Terézia magyar testőrségének egyik tagja, báró Orczy Lőrinc *Tsillag néző Sajnovits' és Hell' hibái tzáfoltatnak* című versében tiltakozott a lapp atyafiság ellen. Báróczi Sándor, Mária Terézia másik magyar testőre szerint elődeink a Kaukázusból „jöttek ki” (*A védelmezett magyar nyelv*, 1790.).

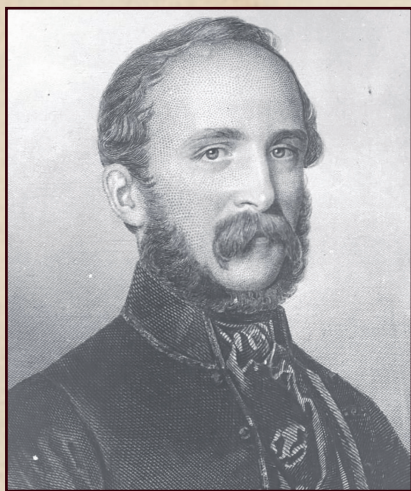
A tankönyvek közül a magyar közgondolkodásra a legnagyobb hatást Losontzi István *Hármas Kis Tükre* jelentette, amely összesen hatvanhat(!) kiadásban jelent meg. A nagykorösi gimnázium egykori rektora már 1780-ban elhunyt, de műve tovább élt: az utókor többszörösen átdolgozta és kibővítette. A *Hármas Kis Tükör* 80 oldalnyi szöveget tartalmaz a magyar történelemtől. Ebből 36 oldal foglalkozik a Szent István előtti korszakkal, vagyis a magyar őstörténettel. A későbbi kiadásokban ezt a részt

többször is átszerkesztették. A történelmi ismeretek frissítése mellett az átdolgozások arra irányultak, hogy Losontzi István művét tankönyvből családi kézikönyvvé alakítsák – térképet, levelező kisszótárt, mezőgazdasági tanácsadót stb. csatoltak hozzá. Ebből a könyvből tudták meg magyar családok tízezrei, hogy a hunok és a magyarok valójában egy nép, és Attilát, a hunok fejedelmét hármass koporsóban temették el.

Budai Ézsaiás: *Magyar ország históriája* (1805) című háromkötetes művében tagadta a finnugor rokonságot: „Ezekből kiki által láthatja, hogy Sajnovits a' Lapponoknak a' Magyarokkal való Atyafiságát elégséges fundamentom nélkül vete fel, melyel sok Európai Tüdösokat tévejgsbe ejtett [...] A' mint Georgi a' Finnusi Nemzetek élete módját, szokását, lakóhelyét, ruházatját leírja lehetetlen tsak gondolni is, hogy azoknak valami közü volna a' Magyarokkal”.

Hun szimpátia

A hunok iránti szimpátia erősödésében és a finnugor rokonságtól való távolodásban szerepet játszott a XVIII. század

Reguly Antal arcképe

kiemelkedő tudósának, August Ludwig von Schlözernek a magyar büszkeséget sértő munkássága. *Allgemeine Nordische Geschichte* (1771) című művében Anonymus *Gesta Hungarorum*-át történeti szempontból teljesen értéktelennek tartotta, nem fogadta el a hun-magyar rokonságot. Az erdélyi szászok történetéről írt művében (*Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen – 1797*) lekicsinylően írt a magyarokról, véleménye szerint a szászok már a magyarok érkezése előtt Erdélyben éltek. Schlözer e nézeteivel vérig sértette

Jókai szerint a lappok

(ILLUSZTRÁCIÓ JÓKAI MÓR: MAHIZETH. LAPPÓN ÖSMONDA CÍMŰ ELBESZÉLÉSÉHEZ. MEGJELENT: MÜLLER GYULA NAGY NAPTÁRA, 1852., AZ ELBESZÉLÉS KÉSŐBB BEKERÜLT A MAGYAR ELŐIDŐKBŐL CÍMŰ KÖTETBE IS.)

a reformkori magyar elitet, ezért a finnugor nyelvrokonságot sem fogadták el tőle.

A reformkor vezető gondolkodói fokozatosan elfordultak a finnugor rokonság eszméjétől. Kazinczy Ferenc ezt írta a Felsőmagyarországi Műnervában (1825 januárius): „Schlözer és Murr haragvának, ha valaki ez eránt [mármint a finnugor nyelvrokonság iránt] kételkedni is merészlett. A' lidércz rém még a' nagy Révait, nyelvünknek legtelkeesebb, legtudósabb Grammaticusát sem hagyá kisértetek nélkül. Ellenben Beregszászi nem egyes szók, hanem az egész Nyelv' alkotmányának összehasonlítása által mutatá-meg, hogy a' Magyar Nyelv a' Szemitai Nyelvek' számbába tartozik, hova a' Fenn és Lapp nyelveket nem számíthatni, és hogy így az egész állítás nem egyéb mint káprázolat.”

A sajtóban híradások jelentek meg az ősoket és a talán még élő rokonnakat kereső keleti utazókról: a Tudományos Gyűjtemény 1821-ben közli Turkolly Sámuel 1716-ban írt levelét, amelyben a szerző arról ad hírt, hogy a magyarok királya egykor a kaukázusi Kuma folyó vize mellett élt, és a Krím-félszigeten még vannak magyarok által lakott falvak. Ugyancsak a Tudományos Gyűjtemény közölte Kőrösi Csoma Sándor távolból hazairt levelét (1825): „indúlok a' mi Elejnk legrégebb Hazájába, nagy és kis Bukáriába [...] én az eddig valókból tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a' mi Elejnk ezen Vidékekről szállottak le mint cultus nemzetek”.

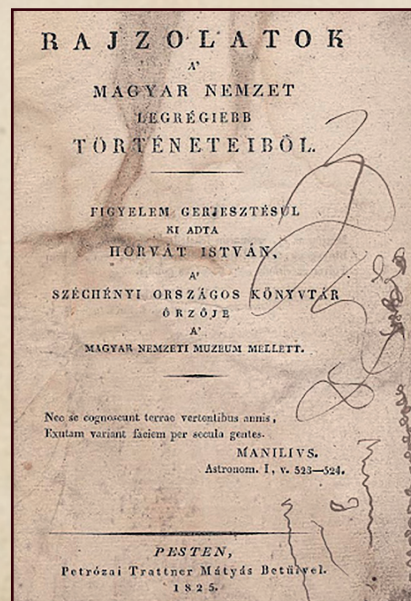
Percsényi Nagy László *Két nevezetes Hazafiaknak napkeleti utazásokról* című írásában (*Felsőmagyarországi Műnerva*, 1825) azt állította, hogy Jaksics Gergely és Orlay János utazók a Kaukázusban magyarul beszélő emberekkel találkoztak. A hun-magyar rokonság eszméje és a kelet iránti felfokozott érdeklődés megerősítést nyert Horvát István 1825-ben megjelent könyvében (*Rajzolatok a' magyar nemzet legrégebb történeteiből*). E művében Horvát István nem kevesebbet állított, minthogy lényegében minden nép a magyaroktól származik, és a Biblia is tele van magyar nevekkal. Egy barátjához írt levelében még ennél is tovább ment: „Olyan igaz Ádám atyánk magyar volta, mint az, hogy

Horvát István portréja

Trója, Karthágó, vagy Numantzia hajdan valóban nagy város volt”. Elképzelése szerint a magyarok, a kunok, a jászok, a lőfejük [értsd: lőfejők, Horvát István a székelyeket nevezi így], a palócok és a jászok a szkíták leszármazottai, és egykor mind egy nyelven beszéltek – természetesen magyarul. A finnugor rokonság elutasítása Horvát Istvánnál egybekapcsolódik a németellenességgel. Itt jelenik meg először a magyar közgondolkodásban az a máig élő elképzelés, hogy a németek (de főleg Schlözer) a magyarok megalázására erőltetik a finnugor rokonságot. Horvát István szerint a legyőzött kunok Lapponiába és Estoniába menekültek, ezáltal kerültek

Horvát István Rajzolatok a' magyar nemzet legrégebb történeteiből című munkája

TANKÖNYVEK ÉS ÖSSZEFOGLALÓK

A nemzeti ébredés korától a szabadságharcig terjedő időszakban rengeteg tankönyv és összefoglaló jellegű munka jelent meg a magyar nép és Magyarország történetéről, néhány példa:

Losontzi István: *Hármas Kis Tükör*. Pozsony, 1771.

Ketskeméti Zsigmond: *A' magyaroknak eredetéről*. Pozsony [1780-as évek]

Budai Ézsaiás: *Magyar ország históriája. I-III*. Debrecen 1805.

Jéger József: *A' magyar haza története rövid foglalásban*. Szeged, 1810.

Csorja Ferenc: *Haza és Közönséges Historia röviden*. Marosvásárhely, 1830.

Spányik Glycér: *Magyar ország' rövid históriája*. Pest, 1833. [korábban latin nyelven: *Compendium historiae Regni Hungariae...* Pest, 1816.]

Schröer Gottfried Tobias: *Magyar Ország története*. Pest, 1834.

Péczeli József: *A' magyarok története*. Debrecen, 1837.

Peregriny Elek: *Magyarok' története*. Buda, 1838.

Horváth Mihály: *A magyarok története*. Pest, 1841.

Táncsics Mihály: *Magyarok története, kérdések és feleletekben*. Buda, 1841.

Bedeő Pál: *Magyarok' Története a' Vezérek' s' Királyok képeivel*. Pozsony, 1843.

(Részletesebb felsorolás és a témakör feldolgozása: Lajtai L. László: „Magyar nemzet vagyok.” Az első magyar nyelvű és hazai tárgyú történelemtankönyvek nemzetdiskurzusa. Budapest, 2013.)

magyar szavak a „Laplandi, Finnlandi, Esthoniai” nyelvekbe. Szerinte téves az a vélemény, „a' mit héába kíáltozott Schlözer, és utána sok majom Magyar, hogy a Magyarok Finnus Nemzetségből eredtek”.

Horvát István és az ifjak

Horvát István eleinte fontos szereplője volt a reformkori magyar közéletnek, de később háttérbe szorult. Ugyan még részt vett a Magyar Tudományos Akadémia szervezésében, de később az intézmény ellen fordult, és az akadémiai tagságot elutasította. A magyar őstörténetről vallott nézetei azonban továbbra is rendkívüli hatást gyakoroltak a reformkori Magyarországra. Szoros kapcsolatban állt például Vörösmarty Mihállyal. A költő *Magyarvár* című eposzkezdeménye a Kaukázus és a magyarság kapcsolatának állít emléket. A legnagyobb hatást azonban a pesti egyetem oktatójaként érte el Horvát István. Diákjai rajongtak érte, az egyetem elvégzése után az ország különböző tájaira visszatérve hirdették tanáruk őstörténeti eszméit. A magyarság dicső múltjában és elhivatottságában hittek a leendő márciusi ifjak is: 1846-ban szokatlan tömeg vett részt Horvát István temetésén, az emlékbeszédet Vasvári Pál tartotta.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon mit keres a reformkori közhangulat ilyen részletes bemutatása egy Reguly Antalról szóló cikksorozatban.

Toldy Ferenctől, a XIX. század nagy irodalomtörténészétől tudjuk, hogy Reguly Antal Horvát Istvánnál lakott, tőle kapott kosztot és kvártélyt. Reguly pályáját ismerve ez igen meghökkenítő adat. Vajon miként gondolkodott Reguly a nyelvrokonságról és a magyarok eredetéről? És főleg mit gondolt háziura, Horvát István nézeteiről? Szüleihez írt levele konfliktusokat sejtet: „könyörgöm alássan engedjék meg hogy ezen kínzó Horvát háztól [...] megválhassak [...] magam mint Horvát könnyebbségére”. Reguly Antalnak az őstörténet és a nyelvrokonság kutatásáról vallott nézeteit *A dzungár nép és annak a magyarral állított fajrokonsága*, (1850) című akadémiai előadásából idézzük. A nyelv- és néprokonság kutatását Reguly Antal a nemzet legelső feladatának nevezi: „nincs szellemi érdekiünk, mely nemzeti létünknel fogva ennél nagyobb fontosságú volna”.

Szellemi fokozatok

„Rokonsági kérdéseink felfogásában” két „szellemi fokozatot” különböztetett meg: a népiest és a tudományost. De meglepő módon egyáltalán nem utasítja el a népies irányzatot: véleménye szerint „a lélek ábrándai és álmai [...] felelte nagy és jótékony szerepet játszanak, [az] adja a léleknek azon erőt és szilárdságot, melyre az életben szüksége van.”

Attila hun király ábrázolása XVII. századi metszeten

Az idézetekből látható, hogy Reguly önmagát mint tudóst a népies irányzat fölé helyezte. Valószínűleg Horvát Istvánt és a kor többi lelkes őstörténet- és nyelvűvívárát is a népies irányzatba sorolta. A népiesekhez humánusan viszonyult: emberi tartásuk szempontjából fontosnak tartotta, hogy legyenek ábrándjaik – akár még őstörténetiek is.

E humánus hozzáállása ellenére is elutasítja, hogy a népies irányzat lekezelően bánjon más népekkel: a tudomány „nem hiszi, hogy a természet méltánytalanul és mostohául hozott elő népeket, s hogy mit egynek az emberi tulajdonokból megadott, mástól megtagadta volna”. Reguly itt nem nevez meg konkrét népeket, de nyilvánvaló, hogy a finnugor népek és azon belül főleg a lappok ellen gerjesztett ostoba propaganda ellen tiltakozik.

És végül még egy rendkívül előremutató gondolat: ha „Ázsianak valamely szögéből valamely testvér magyar nép varázsoltatnék szemünk elébe, munkálkodásunk folyama az által meg sem változnék”. Vagyis Reguly Antal a korát messze megelőzve felismerte a tudományok szétválasztásának jelentőségét: az általa végzett nyelvészeti kutatások önmagukban és önmagukért jelentősek, eredményeit nem semmisítik meg más tudományok eredményei. Reguly Antal 200 éve mutat példát: munkássága a tudományban és a tények erejében hívó tudós képét rajzolják elénk.

KLIMA LÁSZLÓ
nyelvész